

Гене́за поняття «потенціал» як базової економічної категорії соціально-економічного потенціалу регіону

Добрик Л.О.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри «Фінанси та економічна безпека»
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна

Статтю присвячено актуальним питанням генези потенціалу як базової економічної категорії соціально-економічного потенціалу регіону на засадах міждисциплінарного підходу. Проведено компаративний аналіз цієї дефініції за існуючими науковими напрямками (точні, природничі, технічні, суспільні та гуманітарні науки) та на цій основі здійснено структурування соціально-економічного потенціалу й надано власний погляд на поняття «потенціал»

Ключові слова: потенціал, генеза, точні науки, природничі науки, технічні науки, суспільні науки, гуманітарні науки, соціально-економічний потенціал регіону, міждисциплінарний підхід.

Добрик Л.А. ГЕНЕЗИС ПОНЯТИЯ «ПОТЕНЦИАЛ» КАК БАЗОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Статья посвящена актуальным вопросам генезиса потенциала как базовой экономической категории социально-экономического потенциала региона на основе междисциплинарного подхода. Проведен компаративный анализ этой дефиниции по существующим научным направлениям (точные, естественные, технические, общественные и гуманитарные науки) и на этой основе осуществлено структурирование социально-экономического потенциала и представлен собственный взгляд на понятие «потенциал».

Ключевые слова: потенциал, генезис, точные науки, естественные науки, технические науки, общественные науки, гуманитарные науки, социально-экономический потенциал региона, междисциплинарный подход.

Dobryk L.O. GENESIS OF THE CONCEPT «POTENTIAL» AS A BASIC ECONOMIC CATEGORY OF THE SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF THE REGION

The article is devoted to topical issues of the genesis of potential as a basic economic category of the socio-economic potential of a region based on an interdisciplinary approach. A comparative analysis of this definition in the existing scientific fields (exact, natural, technical, social and humanitarian sciences) was carried out and on this basis the structuring of the socio-economic potential was carried out and a personal view of the concept of "potential" was presented.

Keywords: potential, genesis, exact sciences, natural sciences, technical sciences, social sciences, humanities, socio-economic potential of the region, interdisciplinary approach.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціально-економічний потенціал у діяльності підприємств України відіграє особливу роль у системі організації національного господарства. Величина соціально-економічного потенціалу характеризує рівень розвитку продуктивних сил, визначає конкурентоспроможність країни, ступінь капіталізації підприємств. Зміст соціально-економічного потенціалу регіону відображає складні, багатоаспектні, агреговані та консолідовані економічні процеси, зв'язки та відносини відповідно до забезпечення збалансованості механізмів його розвитку. Тим часом у теоретичному аспекті категорія соціально-економічного

потенціалу досліджена недостатньо, немає системного бачення цієї проблеми як щодо соціально-економічного потенціалу держави, так і по відношенню до економічних потенціалів суб'єктів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння змістовного наповнення парадигми формування та розвитку соціально-економічного потенціалу регіону потребує дослідження міждисциплінарного характеру і протиріч генези його базового елементу – потенціалу.

Сьогодні поняття «потенціал» є предметом ґрунтовних досліджень багатьох науковців. Представниками вітчизняних учених,

які опрацьовували питання щодо сутності цієї дефініції, особливостей формування та напрямів ефективного використання потенціалу в розрізі соціально-економічних систем, є: І.М. Бобух, О.Ф. Балацкий, А.В. Гриньов, О.А. Грішнова, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, А.Ю. Жулавський, С.М. Ілляшенко, Є.П. Качан, В.О. Калишенко, І.М. Коротун, Н.С. Краснокутська Л.С. Мартюшева, Л.Ц. Масловська, В.С. Міщенко, І.М. Мірошник, Е.І. Полякова, В.П. Решетило, В.В. Файфур та ін.

Однак, незважаючи на ґрунтовність наукових досліджень знаних учених, відсутній єдиний погляд щодо визначення потенціалу як соціально-економічної категорії, побудови теоретичних основ його формування за науковими підходами з урахуванням властивостей розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити ґенезу поняття «потенціал» як базової економічної категорії соціально-економічного потенціалу регіону на засадах міждисциплінарного підходу та на цій основі представити власний погляд на поняття «потенціал».

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамізм економічних процесів та розвиток економічної теорії потребує уточнення та переосмислення сутності поняття «потенціал». Науково-технічний прогрес, інтеграційні процеси в науці та народному господарстві призводять до переплетення вживання загальновідомих термінів. Визначаючи міждисциплінарний характер поняття «потенціал», зробимо компаративний аналіз цієї дефініції за існуючими науковими напрямками, а саме: гуманітарні, точні, природничі, технічні, суспільні науки.

Почнемо аналіз з позиції **гуманітарних наук** (філософія, психологія, теологія, педагогіка тощо), враховуючи, що першим і найбільш уживаним є тлумачення потенціалу саме як філософської категорії

Аристотель першим із *філософів* запропонував розглядати дефініції «акт» і «потенція» як основу онтологічного розвитку. Відповідно, буття поділялося на «потенційне» й «актуальне», а такі поняття, як «становлення», «розвиток», уявлялися як перехід від першого до другого [1].

У філософському енциклопедичному словнику поняття «потенціал» трактується як здатність речі бути не тим, чим вона є в категорії: 1) субстанції, 2) якості, 3) кількості, 4) місця, тобто здатність здійснювати відповідно «рух» або «процес» [2].

У сучасних дослідженнях українських учених поняття «потенціал» у філософському аспекті також здебільшого подається як «сукупність наявних засобів, можливостей у конкретній сфері» [3, с. 223], що, враховуючи напрацювання вчених-філософів, дає підстави визначити його як універсальну та загальну категорію.

Відповідно до проведених досліджень поняття «потенціал» у *психологічних* науках, встановлено, що він трактується як така можливість, що, реалізуючись у діяльності, вдосконалюється, залишаючись потенційною, тоді як діяльність відокремлена від потенціалу й є засобом досягнення поставленої мети [4].

Психологічні особливості потенціалу особистості у загальному розумінні розглядаються як сукупність засобів, можливостей, насамперед внутрішніх, які приховані, потенційні і можуть проявитися за певних умов [5; 6]. Так, Б.Г. Ананьєв, досліджуючи процес онтогенетичного розвитку людини, під потенціалом розумів властивості індивіда й особистості, що визначають готовність і здатність до виконання дій та досягнення в ній певного рівня продуктивності, інтегровані в людині як у суб'єкта діяльності. На його думку, потенціали розвитку є одними з істотних властивостей як особистості, суб'єкта діяльності, так і індивіда. Він зазначає, що людина як суб'єкт трудової діяльності має певні потенціали: працездатність і спеціальні здібності, активність у формі ціннісних орієнтацій, мотивів [7].

Теологічний підхід робить наголос на зв'язку життя з вищими духовними ідеалами та цінностями, тобто з духовними орієнтирами. Отже, духовний потенціал особистості визначається спрямованістю особистості на вищі духовні ідеали, цінності та смисли, зокрема естетичні, гуманістичні, екологічні, пізнавальні, самовдосконалення та самореалізації [8; 9].

Педагогічна наука розглядає потенціал здебільшого з погляду можливостей розкриття творчості дитини. Так, на думку В. Сухомлинського, творчість починається там, де інтелектуальні та естетичні багатства, напрацьовані раніше, стають засобом пізнання, опанування, перетворення світу, при цьому людська особистість ніби зливається зі своїм духовним надбанням [10, с. 403–405]. Однак ціннісним є те, коли творчий потенціал особистості сприймається за допомогою інтегративної властивості, що відображає міру можливостей реалізації її творчих сил як «сукупність проявів особистісних функцій, що спрямовані на вирішення зовнішніх та вну-

трішніх проблем особистості з метою перетворення оточуючого світу та себе» [11].

Змістовна характеристика поняття «потенціал» із позиції гуманітарних наук наведена на рис. 1.

Отже, у наведених вище різноманітних поглядах учених на сутність поняття «потенціал» із позиції гуманітарних наук були виявлені потенційні резерви людини в процесі взаємодії з навколишнім світом та іншими людьми.

З погляду природничих наук (фізика, хімія, геологія, біологія, географія, екологія) потенціал виступає здебільшого як функціональна характеристика певного процесу (рис. 2).

Економічний сенс має погляд на природно-ресурсний потенціал як термін, що використовується у географічній науці. Серед учених досі немає єдної думки щодо чіткої характеристики поняття «природно-ресурсний потенціал». У науці відбувалася спроба по-різному розкривати його змістовне навантаження, а іноді під цією категорією розуміти інші поняття, зокрема «природні ресурси» або «ресурсний потенціал». Здебільшого поняття «природно-ресурсний потенціал» характеризується як стан природи з урахуванням законів функціонування розвитку; сукупність усіх природних засобів, запасів, джерел, які є й можуть бути

мобілізовані, використані для досягнення певної мети [18]; невідновні природні ресурси (мінерально-сировинні та паливні ресурси), відновні природні ресурси (земельні, водні, рекреаційні ресурси) та екологічна місткість довкілля, яка характеризує його здатність сприймати різноманітні антропогенні навантаження в певних масштабах без зміни якісних параметрів природної системи [19]; стан елементів, які представляють розвиток економічних відносин; сукупність природних ресурсів і природних умов, які знаходяться у певних географічних межах, що забезпечують задоволення економічних, екологічних, соціальних, культурно-оздоровчих та естетичних проблем людини і суспільства [20]; сукупність природних ресурсів, які є засобом розвитку продуктивних сил, важливим екологічним чинником життєдіяльності суспільства і можуть бути реально використані у господарській діяльності за наявних технологій та соціально-економічних відносин [21].

Вищенаведені особливості змісту поняття «природно-ресурсний потенціал» дають змогу використовувати його як у межах країни, так і регіону. Необхідність регіонального підходу до визначення сутності природно-ресурсного потенціалу підкреслюються в роботах А.Ю. Жулавського, який визначає його як

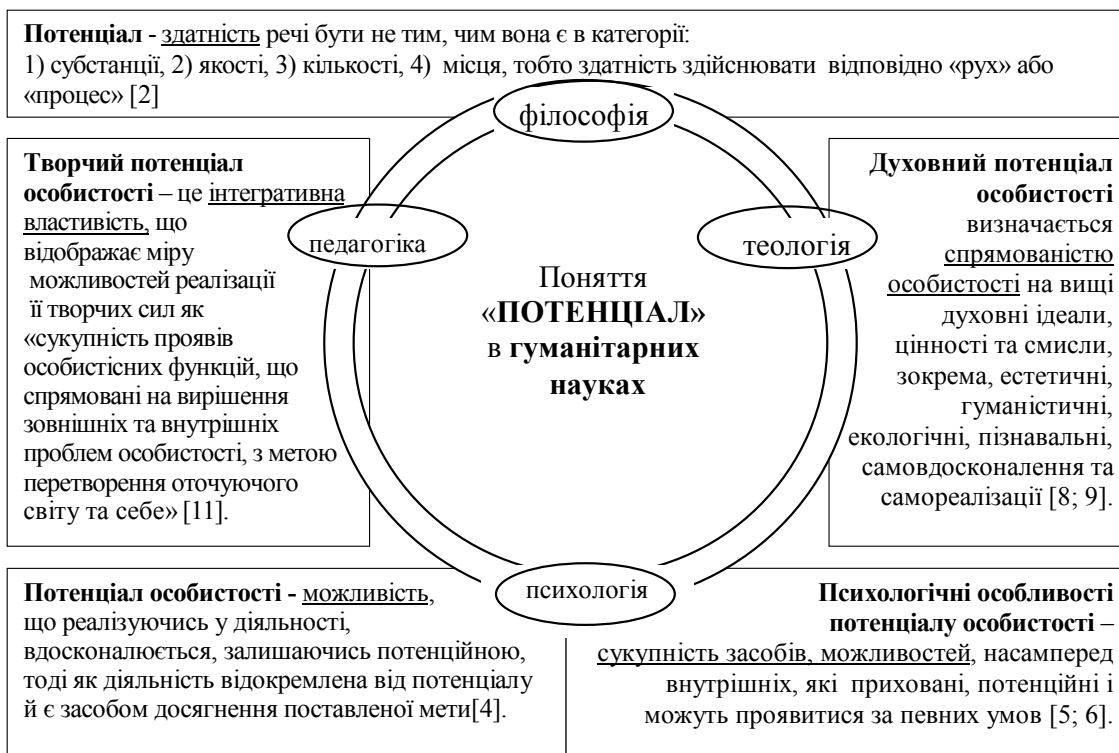

Рис. 1. Змістовна характеристика поняття «потенціал» з позиції гуманітарних наук [2; 4–6; 8; 9]

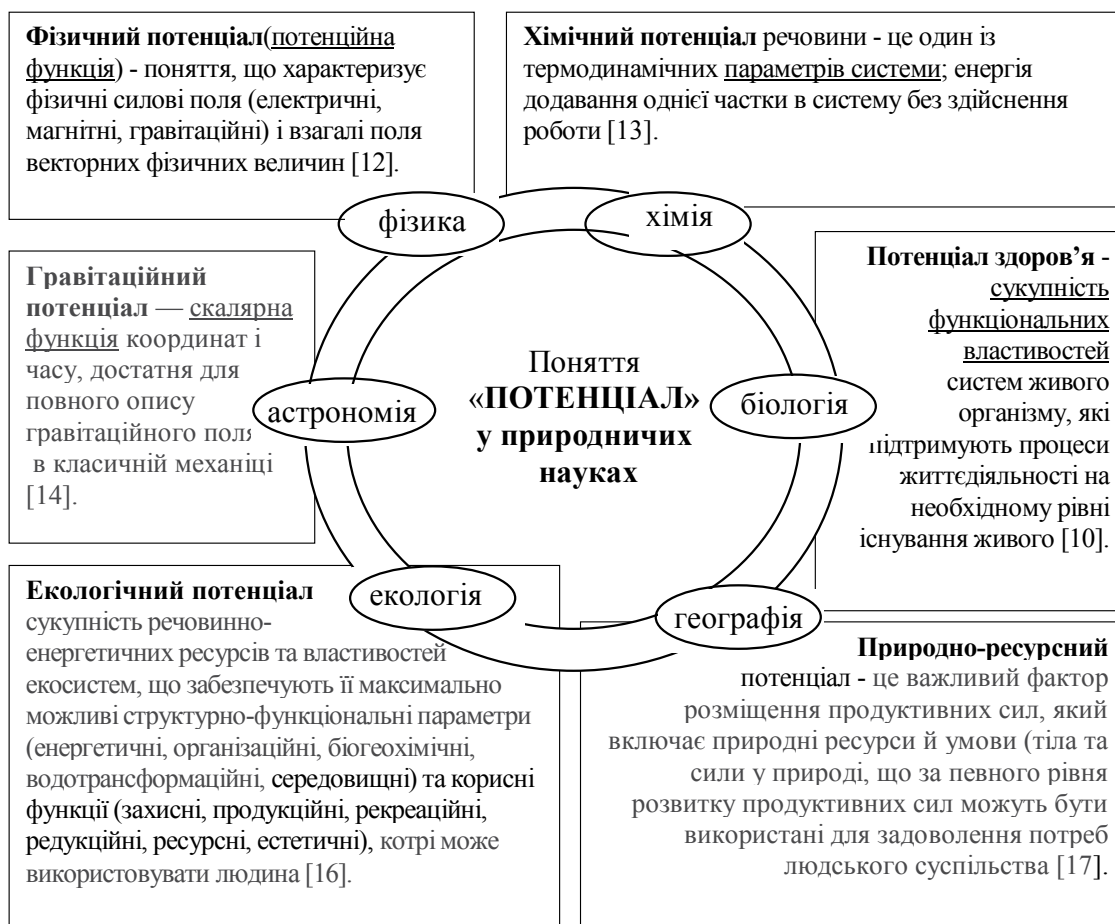

Рис. 2. Поняття «потенціал» у природничих науках [12–17]

сукупність природних ресурсів та природних умов, які в комплексі можуть забезпечити максимально можливий обсяг виробництва споживчих вартостей на даному етапі розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, зберігаючи при цьому здатність до сталого відтворення [22].

Вважаємо, що дослідження природно-ресурсного потенціалу регіону є перспективним напрямом ефективного використання ресурсів даної території (регіону) для забезпечення його потреб, що буде забезпечувати реалізацію державного напрямку розвитку України – ресурсозбереження національних природних ресурсів на тлі зростання виробництва продукції з урахуванням сучасних інноваційних технологій.

До *точних наук* відносять математику, кібернетику та інформатику. При цьому математика, як і фізика, астрономія, хімія у природничих науках, оперує потенціалом як абстрактною категорією виміру. А інформатика та кібернетика застосовують це поняття для визначення інформаційного потенціалу. Однак якщо в інформатиці робиться наголос на технічному боці – матеріальних носіях

інформації, то кібернетика оперує більше змістовним складником (рис. 3).

Технічні науки, головними з яких є металургія, гірництво, ливарна справа, машинознавство, електротехніка, теплотехніка, гідротехніка, радіотехніка, будівництво, дають інженерний погляд на потенціал із наголосом на прикладному аспекті поняття. Для нашого дослідження важливою є характеристика поняття «науково-технологічний потенціал», зміст якого враховує взаємодію між промисловістю, технологіями, наукою та інноваціями.

При цьому «науково-технологічний потенціал» може виступати як сукупність ресурсів [26], структур [27] або діючих чинників [28], тобто мати наповнення, форму або дію (рис. 4).

Сучасні економічні дослідження доводять, що зміст науково-технологічного потенціалу є більш розширеним. Дійсно, сьогодні взаємозв'язки між підприємствами-новаторами та підприємствами-учасниками (державними підприємствами, промисловими асоціаціями, університетами) трансформуються та встановлюються залежно від рівня

Рис. 3. Поняття «потенціал» у точних науках [23–25]

Рис. 4. Поняття «науково-технологічний потенціал» як наповнення, форма або дія [26–28]

затребуваності інновацій, що дає змогу розглядати науково-технологічний потенціал з економічного погляду.

Проведений аналіз поняття «науково-технологічний потенціал» доводить, що за умов достатньої сукупності ресурсів організаційні структури спроможні їх перетворювати на продукти (товари, послуги), які будуть забезпечувати потреби як регіону, так і країни у цілому. За цих обставин науково-технічний потенціал доцільно визначати як чинник інноваційного розвитку держави та пов'язувати з інноваційним потенціалом.

Із погляду *суспільних наук* (економіка, соціологія, політологія, правові науки, демографія тощо) поняття «потенціал» більш є вживаним в економічному науковому просторі (рис. 5).

У загальному розумінні «економічний потенціал» визначають як спроможність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничу діяльність, випускати продукцію, товари, надавати послуги, задовольняти попит населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва та споживання [29].

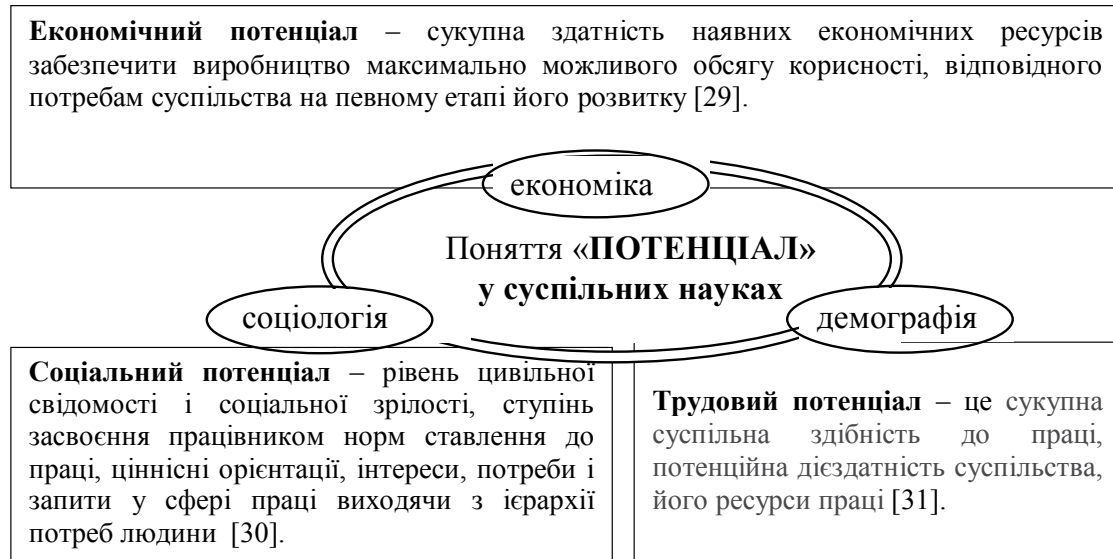

Рис. 5. Поняття «потенціал» у суспільних науках [29–31]

У процесі дослідження з'ясувалося, що єдиного визначення поняття «соціальний потенціал» не надається, але основні характеристики формують зміст із позиції: рівня цивільної свідомості і соціальної зрілості, ступеня засвоєння працівником норм ставлення до праці, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб і запитів в сфері праці, виходячи з ієрархії потреб людини [30]; комбінації ресурсів, що володіє додатковими перевагами завдяки ефекту синергізму [35]; сукупності таких мотивів та установок економічного суб'єкта в його внутрішньому і зовнішньому середовищі, вплив яких відображається на ефективності досягнення цілей [32]. Умови готовності та здатності соціального потенціалу до реалізації на рівні країни враховує такі рівні: культури і освіченості громадян, якості соціальних умов і відносин, ступеня довіри громадян до влади і суб'єктів господарювання, сприятливого середовища в соціумі [33, с. 9].

Цікавим для нашого дослідження є соціологічний аспект, за якого потенціал розглядається як поняття з внутрішньо притаманними йому властивостями цілісності, інтегративності, непрозорості і стратегічності, розроблення яких забезпечує спадкоємність, синергетичний ефект ресурсів і можливостей минулого (*ретроспективний* потенціал), сьогодення (*вихідний* потенціал) і майбутнього (*перспективний* потенціал) розвитку соціальної спільності на основі первинних внутрішніх і вторинних зовнішніх чинників [34, с. 144]

Окремою категорією соціально-економічного потенціалу є трудовий потенціал, який

формується завдяки сукупній суспільній здібності до праці [31] та складається з багатьох складників, до яких відносять: здоров'я; освіту; професіоналізм; моральність; вмотивованість; уміння працювати в команді або в колективі; інтелектуальний потенціал; організованість; ресурси робочого часу тощо [36]. Трудовий потенціал підприємства визначається демографічними тенденціями, характером поведінки працівників у трудовій сфері, їх кваліфікацією, професійними здібностями, знаннями та навичками, формується під дією багаточисельних чинників, тісно пов'язаних між собою, які впливають на характеристики трудового потенціалу, а з іншого – залежить від стану, специфіки, тенденцій розвитку відповідної галузі економіки, що зумовлює необхідність їх більш глибокого та комплексного дослідження [37].

Отже, з погляду *суспільних наук* (економіка, соціологія, політологія, правові науки, демографія тощо) поняття «потенціал» досліджується як ресурсна категорія, що забезпечує певні бізнес-процеси підприємства для налагодження високого рівня результативності діяльності та продуктивності праці.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки.

Поняття «потенціал» є міждисциплінарною дефініцією, що формувалася під впливом низки наук: гуманітарних, точних, природничих, технічних, суспільних. Тож теоретична база дослідження соціально-економічного потенціалу регіону має формуватися із засто-

суванням системного, комплексного, компаративного підходів.

На розуміння соціально-економічного потенціалу регіону впливає змістовне наповнення дефініції «потенціал» у таких категоріях, як: «природно-ресурсний потенціал», «екологічний потенціал», «інформаційний потенціал», «науково-технологічний потенціал», «економічний потенціал», «соціальний потенціал», «трудовий потенціал».

Пропонується таке визначення потенціалу як базового в розумінні соціально-економіч-

ного потенціалу регіону: потенціал – це сукупність взаємодіючих ресурсів та можливостей їх реалізації, які забезпечують максимально можливі структурно-функціональні умови параметри розвитку.

Опрацьований матеріал дасть змогу проводити подальші дослідження з приводу уточнення концептуальних підходів до визначення економічної категорії «соціально-економічний потенціал регіону», а також визначити напрями оцінювання, формування та управління соціально-економічним потенціалом на регіональному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Краснокутська Н.С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження: монографія. Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. 247 с.
2. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичёв и др.; 2-е изд. М.: Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.
3. Василенко П.М., Васильченко В.С., Галицький В.М. Словник-довідник соціального працівника: навч. посіб. К.: ІПКДСЗУ, 2007. 322 с.
4. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. посіб.; вид. 3-є, перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
5. Ситнік С.В. Особистісний потенціал як умова професійної взаємодії. Вісник Одеського національного ун-ту імені І.І. Мечнікова. Серія «Психологія». 2012. Т. 17. Вип. 8(20). С. 168–176.
6. Хисамов А.Р. Личностный потенциал современной молодежи: основные понятия и компоненты структуры. Фундаментальные исследования. 2014. № 5/6. С. 1339–1342.
7. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. К.: Рута, 2001. 320 с.
8. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: монографія. К.: Наш час, 2005. 280 с.
9. Савчин М.В. Духовний потенціал людини; за ред. О. Пілько. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 204 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. К.: Радянська школа, 1976. Т. I. 637 с.
11. Шульц О.Б. Развитие творческого потенциала учащихся в личностно-ориентированном образовании: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01. Ростов-на-Дону, 2005. 183 с.
12. Психология физической культуры и спорта: учебник для высших физкультурных учебных заведений / под ред. проф. Г.Д. Бабушкина, проф. В.Н. Смоленцевой. Омск: СибГУФК, 2007. 270 с.
13. Вікіпедія. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Хімічний_потенціал.
14. Вікіпедія. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Гравітаційний_потенціал.
15. Бровяков В.П., Кудрявцева Л.І., Пуригін П.П. Функціональні елементи валеології. 2003. URL: <http://medbib.in.ua/ponyatie-zdorovya-zdorovogo-obraza.html>.
16. Голубець М.А. Екосистемологія: навч. посіб. Л.: Поллі, 2000. С. 316. URL: http://pidruchniki.com/71482/ekologiya/ekologichniy_potentsial.
17. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови та ресурси. Х.: Освіта, 2006. 380 с.
18. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб. / за ред. Є.П. Качана. К.: Юридична книга, 2005. 759 с.
19. Бобух І.М. Пропозиції та перспективи формування національного багатства України: монографія; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. К., 2010. 372 с.
20. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. К.: РВПС України НАН України, 1999. 716 с.
21. Про Концепцію переходу України до сталого розвитку: проект закону України. URL: rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=1860.
22. Жулавський А.Ю., Гордієнко В.П. Природно-ресурсний потенціал регіону в системі економічних відносин. Ефективна економіка. 2013. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2238>.
23. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_потенціалу.
24. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Потенціал>.
25. Ілляшенко С.М. Інформаційний потенціал підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2004. № 9(68). С. 11–18.

26. Родіонов П.Ю. Інформаційна діяльність підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2016. № 2(61). С. 101–113.
27. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління. Х.: ІНЖЕК, 2003. С. 289–304.
28. Мірошник І.М. Національні інноваційні системи та розвиток високотехнологічних галузей, підприємств, компаній. К.: Наукова думка, 2003. 284 с.
29. Мартюшева Л.С., Калишенко В.О. Інноваційний потенціал як об'єкт економічного дослідження. Фінанси України. 2012. № 10. С. 61–66.
30. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: монография. Сумы: Университетская книга, 2006. 972 с.
31. Полякова Е.І. Управління посиленням економічної безпеки підприємства за функціональною складовою – соціальний потенціал. Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. 2008. Вип. 33–1. С. 192–197.
32. Вікіпедія. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Трудовий_потенціал.
33. Українська Л.О., Чебанова Н.В. Соціально-економічний потенціал підприємства: особливості визначення і чинники впливу. Вісник УБС НБУ. 2012. № 1(13). С. 71–75.
34. Каргаполова Е.В. Категория «потенциал региона»: специфика проблемного поля. Научный потенциал регионов России на службе модернизации: межвузовский сборник научных статей. Астрахань. 2013. № 1. С. 144–154.
35. Скляр Е.Н., Зверкович И.О. Управление социальным потенциалом российских промышленных предприятий и оценка уровня его развития. Проблемы современной экономики. 2008. № 1(25).
36. Грیشнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносина: підручник; 5-е вид., оновл. К.: Знання, 2011. 390 с.
37. Масловська Л.Ц., Пивовар А.М. Соціально-економічна сутність і структура трудового потенціалу сільськогосподарського підприємства. Агросвіт. 2013. № 2. С. 11–16.

REFERENCES:

1. Krasnokut's'ka N.S. (2010), Potentsial torhovel'noho pidpryyemstva: teoriya ta metodolohiya doslidzhennya: monohrafiya [Potential of trading enterprise: theory and methodology of research: monograph]. Kharkiv: Kharkiv State University of Nutrition and Trade. (in Ukrainian).
2. Averyntsev S.S., Arab-Ohli E.A., Yl'ychëv L.F. y dr. (1989), Fylosofskyy entsyklopedycheskyy slovar' [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Soviet Encyclopedia. (in Russian).
3. Vasylenko P.M., Vasyl'chenko V.S., Halyts'kyy V.M. (2007), Slovnyk-dovidnyk sotsial'noho pratsivnyka: navch. posib. [Dictionary of the social worker: a training manual]. Kyiv: Institute of training of the State Employment Service of Ukraine. (in Ukrainian).
4. Maksymenko S.D. (2008), Zahal'na psykholohiya [General Psychology third edition revised and supplemented]. tutorial. Kyiv: Center for Educational Literature (in Ukrainian).
5. Sytnik S. V. (2012), Osobystisnyy potentsial yak umova profesiynoyi vzayemodiyi [Personality potential as a condition of professional interaction]. Bulletin of the Odessa I.I. Mechnikov National University, vol. 8(20), no. 17 (Series "Psychology"), pp. 168-176.
6. Khisamov A. R. (2014), Lichnostnyy potentsial sovremennoy molodezhi: osnovnye ponyatiya i komponenty struktury Personal potential of modern youth: the basic concepts and components of the structure]. Basic research, vol. 5/6, pp. 1339–1342.
7. Hornostay P.P., Tytarenko T.M. (2001), Psykholohiya osobystosti: Slovnyk-dovidnyk [Psychology of personality: Dictionary-directory]. Kyiv: Ruta. (in Ukrainian).
8. Pomytkin E.O. (2008), Psykholohiya dukhovnoho rozvytku osobystosti: Monohrafiya [Psychology of spiritual development of personality: Monograph]. Kyiv: Our time. (in Ukrainian).
9. Savchyn M. V. (2001), Dukhovnyy potentsial lyudyny [Human spiritual potential]. Ivano-Frankivsk : Plai. (in Ukrainian).
10. Sukhomlyns'kyy V.O. (1976), Vybrani tvory: v 5-ty t. [Selected works: in 5 volumes]. Kyiv: Soviet school. (in Ukrainian).
11. Shul'ts O.B. (2005), Razvitie tvorcheskogo potentsiala uchashchikhsya v lichnostno-orientirovannom obrazovanii [Development of creative potential of students in education, with a focus on their personality] (PhD Thesis), Rostov-na-Donu: Rostov state University.
12. Babushkin G. D. (2007), Psikhologiya fizicheskoy kul'tury i sporta : uchebnik dlya vysshikh fizkul'turnykh uchebnykh zavedeniy [Psychology of physical culture and sports: a textbook for higher physical education schools]. Omsk: SibGUFK. (in Russian).

13. Free Encyclopedia «Wikipedia», [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Хімічний_потенціал. (accessed 2 December 2018).
14. Free Encyclopedia «Wikipedia», [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Гравітаційний_потенціал. (accessed 6 December 2018).
15. Brovyakov V.P., Kudryavtseva L.I., Puryhin P.P. (2003), Funktsional'ni elementy valeolohiyi [Functional elements of valeology]. Медична Бібліотека [Online], available at: <http://medbib.in.ua/ponyatie-zdorovya-zdorovogo-obraza.html> (accessed 10 December 2018).
16. Holubets' M.A. (2000), Ekosystemolohiya: navch. posib. [Functional elements of valeology]. Навчальні матеріали онлайн (pidruchniki.website) [Online], available at: http://pidruchniki.com/71482/ekologiya/ekologichniy_potentsial (accessed 1 December 2018).
17. Korotun I. M., Korotun L. K., Korotun S. I. (2006), Pryrodni umovy ta resursy [Natural conditions and resources]. Kharkiv: Osvita. (in Ukrainian).
18. Kachan Ye.P. (ed.) (2005) Rozmishchennya produktyvnykh syl i rehional'na ekonomika: Navch. Posibnyk [Placement of Productive Forces and Regional Economics: A Manual]. Kyiv: "Yurydychna knyha". (in Ukrainian).
19. Bobukh I.M. (2010), Propozytsiyi ta perspektyvy formuvannya natsional'noho bahat'stva Ukrayiny [Proposals and Prospects for the Formation of the National Wealth of Ukraine]. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Economics and Forecasting. (in Ukrainian).
20. B.M. Danilishin, S.I. Doroguncov, V.S. Mishhenko, V.Ja. Koval', O.S. Novotorov, M.M. Palamarchuk. (2010), Prirodno-resursnyi potentsial stalogo rozvitku Ukraini [Natural-resource potential of sustainable development of Ukraine], Kyiv, RVPS Ukraini.
21. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. "On the Concept of Ukraine's Transition to Sustainable Development". Draft Law of Ukraine, [Online], available at: rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=1860. (accessed 11 December 2018).
22. Zhulavskiy A. U., Gordienko V. P. (2013), Pryrodno-resursnyy potentsial rehionu v systemi ekonomichnykh vidnosyn. [Natural-resource potential of the region in the system of economic relations]. Electronic scientific edition «Efektyvna ekonomika» № 8 [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2238>. (accessed 2 December 2018).
23. Free Encyclopedia «Wikipedia», [Online], available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_потенціалу. (accessed 3 December 2018).
24. Free Encyclopedia «Wikipedia», [Online], available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Потенціал>. (accessed 5 December 2018).
25. Ilyashenko S. M. (2004) Informatsiynyy potentsial pidpryyemstva [Information potential of the enterprise]. Bulletin of the Sumy State University, vol. 9(68), pp. 11–18.
26. Rodionov, P., (2016), Informatsiyna [Information activities of the enterprise]. Bulletin of socio-economic research: a collection of scientific works, vol. 2(61), pp. 101-113.
27. Hryn'ov A.V., (2003), Innovatsiynyy rozvytok promyslovykh pidpryyemstv: kontseptsiya, metodolohiya, stratehichne upravlinnya [Innovative development of industrial enterprises: concept, methodology, strategic management]. Kharkiv: VD "INZhEK", (in Ukrainian).
28. Miroshnyk I.M. (2003), Natsional'ni innovatsiyni systemy ta rozvytok vysokotekhnolohichnykh haluzey, pidpryyemstv, kompaniy [National innovation systems and the development of high-tech industries, enterprises and companies]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian).
29. Martyusheva L. S. (2012), Innovatsiynyy potentsial yak ob'ekt ekonomichnoho doslidzhennya. [Innovative potential as an object of economic research]. Finance of Ukraine, vol. 10, pp. 61-66.
30. Balatsky O.F. (2006), Ekonomicheskyy potentsial administrativnykh i proizvodstvennykh sistem [The economic potential of administrative and production systems: monograph]. Sumy: Unyversytet'skaya knyha. (in Russian).
31. Polyakova E. I. (2008), Upravlinnya posylennyam ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva za funktsional'noyu skladovoyu – sotsial'nyy potentsial. [Management of the strengthening of economic security of the enterprise on the functional component – social potential]. Scientific works of Donetsk National Technical University. Series: economical, vol. 33-1, pp. 192-197.
32. Free Encyclopedia «Wikipedia», [Online], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Трудовий_потенціал. (accessed 7 December 2018).
33. Ukrayins'ka L. O., Chebanova N. V. (2012), Sotsial'no-ekonomichnyy potentsial pidpryyemstva: osoblyvosti vyznachennya i chynnyky vplyvu. [Socio-economic potential of the enterprise: features of definition and factors of influence]. Visnyk UBS NBU, vol. 1(13), pp. 71-75.

34. Kargapolova E.V. (2013), Kategoriya «potentsiala regiona»: spetsifika problemnogo polya. [Category "potential of the region": specificity of the problem field]. The scientific potential of the regions of Russia in the service of modernization: intercollegiate collection of scientific articles. Astrakhan. vol. 1, pp. 144 – 154.

35. Sklyar E. N., Zverkovich I. O., (2008), Upravlenie sotsial'nym potentsialom rossiyskikh promyshlennykh predpriyatiy i otsenka urovnya ego razvitiya. [Socio-economic potential of the enterprise: features of definition and factors of influence]. Problems of the modern economy, vol. 1(25), pp. 71-75.

36. Hrishnova O.A. (2011), Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny:Pidruchnyk [Economics of Labor and Social-Labor Relations: Textbook]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian).

37. Maslovs'ka L., Pyvovar A.M (2013), Sotsial'no-ekonomichna sutnist' i struktura trudovoho potentsialu sil's'kohospodars'koho pidpryemstva. [Socio-economic essence and structure of labor potential of an agricultural enterprise]. Ahrosvit, vol. 2, pp. 11- 16.